

AHÂFİŞ

(bk. AHFEŞ).

ÂHAR

(أَهار)

Hat, tezhip ve minyatür sanatlarında kullanılan kâğıt üzerine sürülen koruyucu tabaka.

Aslen Türkçe olan âhar (أَهار) kelimesi aktan türemiştir; "düzgün bir şekilde perdahlama, perdaht kolası" mânasına gelir. Âhar (أَهار) imlâsıyla Farsça'ya geçmiş ve Türkçe'de de aynı imlâ ile kullanılmıştır (bk. *Kâmûs-ı Türkî*, "âhâr" md.). Farsça'da âhar, "kuvvetli yiyecek, kahvaltı; parlatılmış çelik" gibi mânalara da gelmektedir. Kelimenin kâğıtçılık ve kitap sanatlarında bir terim olarak kullanılması, âharın kâğıda yedirilmesi ve böylece kâğıdın beslenmesi, takviye edilmesi, su ve rutubet gibi dış tesirlerden korunması, daha dayanıklı hale gelmesiyle ilgilidir. Âharın Arapça'sı sakıldır (سَقِل). Aynı kökten saykal (سَيْكَل), "âhar ve cilâ yapan kimse, cilâ yapmaya mahsus âlet, mûhre" anlamlarında dilimizde kullanılmıştır.

Âharsız kâğıt mürekkebi kolayca emer veya dağıtılabilir. Böyle kâğıtlara yazı yazmak ve gerektiğinde tashih yapmak zorlaşır. Âharlanmış kâğıt üzerinde teşekkül eden koruyucu tabaka, kâğıdın sathını düzgün ve kolay yazılabilir hale getirdiği gibi, mürekkebin emilmesine de engel olarak gerektiğinde kâğıda zarar vermeden düzeltme yapılmasına ve yazının kolayca silinerek yeniden yazılmasına imkân verir. Bazan nemli pamuk veya süngerle silerek, çok defa da hafifçe kazımak ve ekseriya yalamak suretiyle gereken düzeltmeler yapılabilir. Türkçe'de okumuş yazmış kişiler için eskiden kullanılan "mürekkep yalamış" tabiri de buradan doğmuştur. Bu sebeple hattatlar, müzehhipler ve minyatür ustaları daima âharlı kâğıt kullanmışlardır.

Kitap sanatlarının yaygın olduğu devirlerde kâğıt âharlamak bir meslek haline gelmiştir. İstanbul'un Beyazıt semtinde eskiden mevcut Müzehhipler Çarşısı'nda âhar ve mûhre yapan esnaf da bulunurdu. Ta'lik hattıyla kırtalar yazmakta kullanılan ve "ta'lik kâğıdı" denilen kâğıtların sol alt köşesindeki soğuk damgalardan öğrenildiğine göre, XIX. yüzyılın meşhur âharcıları arasında Kad-

ri, Seyyid Ahmed, Hasan Remzi, Muhtar, Rıfki, Rifatî ve Memduh gibi sanatkârlar vardı. Ancak hattatlar kullandıkları kâğıtları, kâğıdın ve mürekkebin özelliklerine göre ekseriya kendileri âharlamayı tercih etmişlerdir.

Âhar kâğıda, hattın çeşidine ve yazılacak eserin kitap veya levha oluşuna göre bir veya birkaç defa sürülür. Ancak kalın bir tabaka halinde sürülecek olursa ileride çatlaması mümkündür. Bu sebeple kâğıt üzerinde kalın bir tabaka teşkil etmesine meydan vermemek gerekir. Âhar, kitap haline getirilecek kâğıtların iki yüzüne ve birer kat, levha olarak kullanılacak kâğıtların tek yüzüne birkaç kat olarak sünger, gazlı bez veya tülbente sarılmış pamukla sürülür. Hafif olması isteniyorsa bir kat yeterlidir. Buna tek âharlı denir. Daha kuvvetli olması gerekiyorsa birinci kat kuruduktan sonra, kâğıdın dokusuna iyice işlemesi için ikinci ve diğer katlar öncekinden, farklı istikamette sürülmeli ve kâğıda yedirilmelidir. Böyle kâğıda da çift âharlı veya çiftâlî denilir. Ayrıca yazı nesih, rik'a gibi düzeltmeye fazla ihtiyaç göstermeyen bir hat ise tek kat, celî yazılar gibi düzeltilmeye fazla ihtiyaç gösteren bir hat ise çift âharlı olmalıdır. Çift âharlamada, nişasta ve un âharı üzerine bir kat da yumurta âharı sürülürse daha iyi olur. Âharlanan kâğıtlar mutlaka gölgede kurutulduktan sonra "çakmak mûhre" ile perdahlanmalıdır; buna "kâğıdı mûhrelemek" denir (bk. MÜHRE). Bu şekilde hazırlanan kâğıtlar üst üste konarak bir ağırlık altında en az bir yıl bekletildikten sonra kullanılır. Âharlanan kâğıt eskidikçe daha da güzelleştiğinden kıymeti artar.

Kâğıt âharlamanın çok çeşitli yolları, âhar yapmanın değişik usulleri vardır. Fakat en yaygın olanı yumurta, un ve nişasta âharıdır. Nefes-zâde İbrâhim'in (ö. 1060/1650) yazdığı *Gülzâr-ı Savâb*'ın bir bölümü çeşitli âhar yapma usulleri ile bunların uygulanmasına ayrılmıştır. Eser bu bakımdan konuyla ilgili derli toplu bilgi veren tek kaynaktır. Ayrıca çeşitli hattatların denedikleri değişik âhar usulleriyle âharlama tekniklerine ait bilgilere de bazı risâlelerde dağınık bir şekilde rastlanmaktadır.

Yumurta âharı. Birkaç taze tavuk yumurtasının yalnız akları küçük ve derin bir kâseye konur. Yumurta büyüklüğünde bir şap parçası bu kâsenin içinde dairevî bir tarzda elle çevrilerek yumurta akının şeffaflığını ve yapışkanlığını

kaybetmesi sağlanır. Bu harekete devam edildiğinde kaptaki sıvı önce yoğurt gibi koyulaşır, sonra da tamamen su haline gelerek üstü köpük bağlar. Bundan sonra kâse biraz eğilerek bir yere konur; satıhta toplanan köpüğün sertleşip kabın kenarına yapışması ve su kıvamına gelmiş yumurta akından ayrılması için birkaç saat öylece bırakılır. Daha sonra sertleşen köpük tabakası delinerek dipteki sıvı bir başka kaba alınır. Bu sıvı, kâğıda sürülmeye hazır hale gelmiş âhardır. Eğer köpük sıvıdan ayrılmadan kullanılırsa, sürüldüğü yerde göz göz kalarak yazının güçlüğüyle yazılmasına ve âharın atmasına sebep olur.

Nişasta âharı. Bir kapta soğuk su ile ezilen yeterli miktarda nişasta kaynar su içine atılır ve karıştırılarak ağır ağır pişirilir. Daha iyi netice alınmak isteniyorsa bir parça jelatin de katılır. Süzül-dükten sonra kâğıda sürülmeye hazır hale gelir.

Un âharı. Nişasta yerine un kullanılarak aynı şekilde yapılır. Yalnız buna jelatin katılmaz.

Gomalak âharı. Marangozların cilâ işinde kullandıkları gomalak, ispirto ile eritilerek kâğıda sürülür. 1296 (1878-79) tarihli bir kâğıdın bu şekilde âharlandığı üzerindeki kayıttan anlaşılıyorsa da kaynaklarda bu tertibe rastlanmamıştır.

Yazılanların kazınıp yalanarak tahrife uğramaması için Osmanlı resmî kayıtlarında âharlı kâğıda yer verilmemiş, sadece mûhrlenmiş kâğıt kullanılmasına dikkat edilmiştir. Çünkü âharsız ham kâğıtların üzerine yazılanları silmek imkânsızdır.

BİBLİYOGRAFYA:

Nefes-zâde İbrâhim, *Gülzâr-ı Savâb* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1939, s. 75-84; *Kâmûs-ı Türkî*, "âhâr", md.; Mahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, Ankara 1981, s. 166-168; Muhiddin Serin, *Hat San'atımız*, İstanbul 1982, s. 100-101; Uğur Derman, "Kağıda Dair", *İslâm Düşüncesi*, sy. 5, İstanbul 1968, s. 338-347.

M. UĞUR DERMAN

AHBÂR

(الاحبار)

Kur'ân-ı Kerîm'de "yahudi din âlimleri" anlamında kullanılan bir tâbir.

Ahbâr, "âlim, din büyüğü, faziletli kimse" anlamına gelen hibr veya habr kelimesinin çoğul şekli olup "yazılı veya şifâhî güzel eserler veren, güzel üslup

sahibi âlimler" mânasında kullanılmaktadır. İbrânice **hâber** (çoğul şekli **habērīm**) "arkadaş, meslektaş" kelimesinin Arapça'ya geçmiş şekli olduğu da ileri sürülmektedir. Bu kelime milâdî I. ve II. yüzyıllarda Ferisî mezhebi mensupları için, Talmud döneminde de belli bir cemiyetin üyeleri için kullanılmıştır. Asr-ı saâdet'te ise Medine'de **beytülmidrâs** denilen yerlerde yahudi şeriatını ve dinî ilimleri öğreten, dinî ahkâma vâkif olup yahudi halkı arasında ortaya çıkan meseleleri halleden kişileri ifade ediyordu.

Ahbâr Kur'an-ı Kerim'de iki defa **rab-bâniyyûn**, iki defa da **ruhban** kelimesiyle birlikte yer almış ve "Tevrat'la hüküm veren, onu gözleyip kollayan" (el-Mâide 5/44), "halkı kötü söz söylemekten ve haram yemekten menetmesi gereken" (el-Mâide 5/63) yahudi âlim ve fakihleri için kullanılmıştır. Kur'an'da ayrıca, yahudilerin ahbârı Allah'tan ayrı rab edindikleri, ahbârın da insanların mallarını haksız yere yiyip onları Allah yolundan uzaklaştırdıkları, Tevrat hükümlerini kendi hasis menfaatleri karşılığında değiştirdikleri de ifade edilmiştir (bk. et-Tevbe 9/31, 34).

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra zaman zaman yahudi **beytülmidrâs**larına giderek ahbâra İslâm'ı tebliğ etmiş (bk. Buhârî, "İ'tisâm", 18), Ebû Bekir ve Ömer gibi sahâbîler de aynı şeyi yapmışlardır (bk. İbn Hişâm, II, 558). Fakat onlar İslâmiyet'i benimsemedikleri gibi çeşitli şekiller altında Hz. Peygamber'le mücadele etmiş ve onu zor durumda bırakmaya çalışmışlardır (bk. İbn Hişâm, II, 513, 543). Ahbârın bir kısmı görünürde müslüman olmuşsa da gerçekte bunlar İslâm imanını içlerine sindirememiş ve "yahudi münafıkları" diye anılmışlardır. Abdullah b. Selâm gibi bazıları da İslâmiyet'i samimiyetle benimsemiş ve gerek kendi devirlerinde, gerekse sonraki dönemlerde müslümanların saygı ve sevgisini kazanmışlardır. Hz. Peygamber'in, "Yahudi ahbârından on tanesi bana iman etseydi yer yüzündeki bütün yahudiler de müslüman olurdu" meâlindeki hadisi (bk. *Müsned*, II, 346), ahbârın yahudiler arasındaki nüfuzunu göstermektedir. Yine muhtelif hadisler, Asr-ı saâdet'teki ahbârın Hz. Peygamber'le olan münasebetlerini, çeşitli sorular sormak suretiyle onu imtihan edişlerini, Tevrat hükümlerini gizlemeye veya tahrif etmeye kalkışmalarını haber vermektedir (bk. Wensinck,

Mu'cem, "haber" md.; a.mlf., *Miftâhu künûzi's-sünne*, "el-yehûd" md.).

Abdullah b. Selâm ve tâbiîn devrinin yahudi asıllı âlimlerinden Vehb b. Münebbih, Kâ'b el-Ahbâr gibi kişilerden İslâmî eserlere intikal etmiş birçok rivayet bulunmaktadır. Yaratılış, kâinatın teşekkülü ve işleyişi, tabiat olayları, geçmiş milletler ve şahsiyetler, peygamberler, âhiret halleri ve benzeri konulara dair olan bu haberler, genellikle İslâm öncesi anlayış ve telakkilerin yorumundan ibaret olup İslâmî açıdan sahih ve sabit değildir (bk. İSRÂİLİYAT).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, II, 513-572; *Müsned*, II, 346; Buhârî, "İ'tisâm", 18; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1373-76/1954-57, IV, 249; Josef Horowitz, *Koranische untersuchungen*, Leipzig 1926, s. 63; Cevâd Ali, *el-Mufasssal ft târihi'l-'Arab kab-le'l-İslâm*, Beyrut 1968-72, VI, 551-552; Remzî Na'nâa, *el-İsrâ'iliyyât ve eşeruhâ ft kütübî't-tefsîr*, Beyrut 1390/1970, s. 107-110; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Ankara 1979, s. 58-60, 62-69 ve tür. yer.; Wensinck, *Mu'cem*, "haber" md.; a.mlf., *Miftâhu künûzi's-sünne*, "el-yehûd" md.; "Haber", *JE*, VI, 121-123.

OSMAN CILACI

AHBÂR

(أخبار)

Bir şey hakkında naklolunan rivayetler, bilgiler.

Haber kelimesinin çoğulu olan **ahbâr**, bir kavim, kabîle veya şahıs, bir ülke, bölge veya şehir, bir hâdise vs. hakkında naklolunan bilgiler, sözler ve rivayetlerdir. Ahbârü'l-'Arab, ahbâru Temîm, ahbâru Ebî Temmâm, ahbâru Yemen, ahbâru Mekke, ahbârü'l-lüşûş vs. gibi. İstilah bu mânasını dâima muhafaza etmekle beraber, ifade ettiği bilgi veya rivayetin mahiyeti zamanla değişmiştir. İslâmiyet'ten önce destanî, menkabevî unsurları tarihî unsurlarına galip gelen bu rivayetlerin İslâmiyet'ten sonra tarihî vasfı ön plana geçmeye başlamıştır. Şu hâlde Câhiliye devrinden intikal etmiş bulunan ahbârü'l-'Arab denildiği zaman, bundan Araplar'ın eski tarihine dair destan ve menkabe mâhiyetindeki rivayetler anlaşılır. İstilahın ilk hatırlattığı mâna da budur. Sonraları meselâ *Ahbârü'l-hulefâ*², *Ahbârü'n-naḥviyyîn*, *Ahbârü'l-kuḍât* vs. gibi kitap adlarında halifelerin, nahiv âlimlerinin veya kadılarının hâl tercümeleleri yahut hâl tercü-

melerine dair bilgiler mânasına gelmektedir. Böylece malzemeleri ahbâr olan hâl tercümesi ve tarih, esasta aynı şey sayıldığı içindir ki, bâzan hâl tercümesi eserlerine "tarih", müelliflerine "et-târîhî" denmiş, bâzı tarihçiler de "ahbârî" diye anılmıştır.

İstilah bu mânalarda hemen hemen dâimâ cemi olarak kullanılır. Kelimenin müfredi olan **haber** "herhangi bir şey hakkında doğru veya yanlış bilgi ihtiva eden söz" demektir (haberın istilah olarak taşıdığı diğer mânalar için bk. HABER).

Ahbârı, kadîm şiirden, emsâl ve ensâba dâir bilgilerden ayrı ele almak mümkün değildir. Eyyâmü'l-'Arab'a dâir rivayetlerde şiir ve ahbâr dâima iç içe bulunan, birbirini açıklayan unsurlardır. Şiirin belli başlı mevzuları olan medih, fahr, risâ ve hicvin ana unsurlarını, şahsın veya kabilenin mâzisine dâir ahbâr teşkil ediyordu. Bu sebeple şiir, muhtevâsında açıkça veya telmih ile anılan şahıs, kabîle veya hâdiselerin ahbârı ile berâber rivâyet edilmiştir. Emsâl, kaynaklarını teşkil eden hâdiselerin özünü ifade eden sözlerdir. Bunlar benzer hâl ve şartlarda irâd edildikleri zaman hatırlattıkları bu hâdiselerle birlikte rivâyet edildi. Ensâba dâir bilgilerin esâsını da ahbâr teşkil etmektedir. Bunun neticesi olarak, şahsiyetlerinde ağır bastığı için, bu sâhalardan birindeki vukufu ile meşhur bir râvî, bir âlim, diğer mevzularda da söz sahibi idi. Diğer taraftan tedvîn faaliyetleri belirli bir safhaya girdiği zaman, bu sâhaların hepsindeki telifler de, az veya çok ahbârın tesbit ve intikaline vesile olmuştur.

Araplar'da, ahbâr da dâhil, lisânî ve edebî malzemenin intikali, bunların derlenmesi, yazı ile tesbiti, kısaca tedvîni, ne zaman ve nasıl olmuştur? Bu hususta farklı görüşler vardır (*Neş'etü't-tedvîn*, s. 4-6). Sık tekrarlanan bir kanâate göre Araplar'da tedvîn hicretten bir buçuk asır sonra mümkün olabilmiş, o zamana kadar eş'ara, ahbâra, ensâba vs. ye âit bilgiler hâfızadan hâfızaya intikal sûretiyle korunabilmiştir. Çünkü Araplar'da yazı çok sınırlı bir sahada kullanılıyordu. Bu kanâati destekler gibi görünen eski müellifler de vardır. Meselâ Câhiz, Araplar'da her şeyin bedîh olduğunu, içlerine doğan mânayı (duygu ve düşüncüyü) dillerine gelen sözlerle ifade ettiklerini, bunları ne kendileri için kaydettiklerini ne de çocuklarından birine öğrettiklerini, yazı yazmadıklarını, dolayısıyla bunların ümmî ol-